

פרדס השבוע

הרב דוד שושנה שליט"א

פרשת עקב
י"ז אב תש"פ

א. משמעות הברכה

ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטבה אשר נתן לך: השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך לבלתי שמר מצותיו ומשפטיו וחקתיו אשר אנכי מצוך היום: (ח,י-יא)

לומדים מכאן חיוב ברכת המזון כמו שכתוב בברכות (מח,ב):
תנו רבנן מניין לברכת המזון מן התורה שנאמר (דברים ח,י) ואכלת ושבעת וברכת, זו ברכת הזן, את ה' אלקיך, זו ברכת הזמון, על הארץ, זו ברכת הארץ, הטובה, זו בונה ירושלים.

וצריך להבין מהו ענין הברכה.

פעם ראשונה שהקב"ה בירך מופיע בפרשת בראשית (א,כא-כב):
ויברא אלקים את התנינים הגדלים ואת כל נפש החיה הרמשית אשר שרצו המים למינהם ואת כל עוף כנף למינהו וירא אלקים כי טוב: ויברך אתם אלקים לאמר פרו ורבו ומלאו את המים בימים והעוף ירב בארץ:

ומסביר ר' סעדיה גאון במקום מה הברכה של פרו ורבו:

ויברך אותם אלקים – נתן להם את הברכה של פריה ורביה בגורה, לא בדבור, דהיינו שם את זה בטבע. וכן כל ענין ברכה הבאה מאלקים, אם בצמחים אם בבבעלי החיים, וכמו שאמר על שרה: "וברכתי אותה וגם נתתי". ובצמחים אמר: "וצויתי את ברכתי לכם". והטביע בבבעלי החיים כולם את התשוקה למזונות כדי לקיים את הצורה הראשונה ולהתמידה. והטביע בהם את תשוקת ההזדווגות כדי להעמיד להם תחליף כשהם נחלשים ואובדים. ולפיכך הנהיגה הקבלה לברך במשתה נשואין: "והתקין לו ממנו בנין עדי עדי", כאדם.

הברכה היא במה שע"י צאצאיו כאילו "ממשיך" לחיות לנצח. ומובן זה היטיב גם בבחינת המדע עם הגנים המועברים מדור לדור.

עוד מצינו מקור אחר לברכת השם בהמשך (ב,ג):

ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אתו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלקים לעשות:

וכותב האבן עזרא:

ויברך אלקים – פירוש ברכה: תוספות טובה, וביום הזה תתחדש בגופות דמות כח בתולדות ובנשמה כח הכר והשכל.

ומוסיף הרמב"ן:

ויברך ויקדש – ברכו במן וקדשו במן, והמקרא כתוב על העתיד. לשון רבינו שלמה מבראשית רבה (בראשית רבה יא,ב).

ובשם הגאון רב סעדיה אמרו: שהברכה והקדוש על השומרים שיהיו מבורכים ומקודשים. ואין משמע הכתוב שידבר על העתיד.

ורבי אברהם אמר: כי הברכה תוספת טוב, שיתחדש בגופות יתרון כח בתולדות, ובנשמה יתרון השכל ויקדש אותו – שלא עשה בו

מלאכה כשאר הימים. ודברו זה נכון למאמינים בו, כי אין זה מושג בהרגש לאנשים.

והאמת כי הברכה ביום השבת הוא מעין הברכות, והוא יסוד עולם, ויקדש אותו – כי ימשך מן הקדש. ואם תבין דברי זה תדע מה שאמרו בבראשית רבה (בראשית רבה יא,ח): לפי שאין לו בן זוג, ומה שאמרו עוד: כנסת ישראל תהא בן זוגך, ותשכיל כי בשבת נפש יתירה באמת.

ולפי זה מובן דברי הפיוט הנפלא "לכה דודי":
"לקראת שבת לכו ונלכה, כי היא מקור הברכה."

אבל עדיין צריך להבין את הצד השני, כשאנחנו מברכים את ה' כיון שהוא יתברך הוא מקור הברכה, מה יתרבה בכך? מה נותנים לו ומה מידינו יקח? מה יוסיף עבד לאדוניו?
ומתרץ הרשב"א בשו"ת (חלק ה,ס"א נא):

החכם השלם, שאלת: מהו ענין הברכות? שהברכה תוספת טובה, ומה יוסיף עבד לאדוניו?

באמת לשון ברכה תוספת וריבוי הוא, והוא מלשון ברכות המים. ויש בענין הברכות, סוד עמוק, יבינהו מי שזיכה הש"י אותם לעמוד בסוד התורה. ואמנם גם עליהם מבואר. כי הברכה והתוספת הברכה, ירבה מב' צדדין: פעמים מצד המקבל, ופעמים מצד הנותן והמשפיע ברכותיו.

והמשל בזה, כמלך הנותן ומשפיע מטובו לעבדיו, שנראית הברכה לעבדיו מצד שנתרבו וניתוסף, שהיו חסרים ונתמלאו. אבל המלך, כבר נודע שהוא יש לו כמה שנתן והיטיב, ואין נראה בו התוספת והריבוי. ואמנם אם היה המלך משפיע תמיד, ומספיק בלי הפסק מתנות גדולות לחיילות המרובות, באמת יראה שהוא בעצמו מתברך, עד שאינו פוסק אפילו רגע, מהספיק כל חיילותיו הגדולות ההם. ולא שהמלך יהא מתרבה ממקום אחר, ומקבל ברכה ותוספת ממי שהוא גדול ממנו, שמספיק לו, רק שהכל מברכין אותו, ר"ל נותנין הברכה ומודים שהוא אדון כל אותה הברכה, ואוצרות טובו לא יכזבו לעולם. וכל שהוא מוסיף בטובו, יוסיפו הכל להכיר וידעו, כי אין לברכתו שיעור וערך, ולא הפסק.

ואילו היו עבדיו מקטינין אותו, והיה פוסק להיטיב להם, ידעו ויחשבו עבדיו שלא הכירו בגדולת המלך, ולא הרגישו, שסבה מהם שאוצרתיהן חסרים מכמות שהיו, ואינו כן. אלא הם סבה, ולא מצד המלך, וככה ענין הברכות שאנו מודים לפניו: על מזונותיו ועל טובות המגיעות לנו מאתו ית', ומתפללים שיתמיד טובו לברכותיו, כדי שידעו הכל, שהוא ברוך.

וכאמרו: ברוך, ומבורך בפי כל הנשמה. והוא כאמרו: אותי עזבו, מקור מים חיים, את ה', שמקור מים חיים, מימיו ממנו, הם לא יפסקו מימיו, בלתי שיצטרך האדם לאסוף עליהם, כאשר יאספו בבורות. וכענין זה תמצא עוד יותר מתמיה, לפי מה שאתה שואל. והוא אומרו: יתגדל ויתרומם ויתנשא. כי ברוך, אפשר שהיינו יכולין לומר, שהוא

תואר לומר: כלול מכל הברכות, ומה מצא הלשון לומר: יתרומם ויתנשא: לעיני הכל; במעשיו ובנפלאותיו בברכותיו, עד שיכירו הכל שהוא המרומם, והמתנשא לכל ראש, מבורך. וכאשר אמר יתרו: עתה ידעתי, כי גדול ה' מכל האלהים. ואומר: והתגדלתי והתקדשתי וכו'. ואומר: עתה אנשא. והנה אומרנו: הכל ירוממוך סלה, יוצר הכל. וכאלה רבים.

וגם הוא רוצה, שיתפללו לפניו חסידיו, להרבות טובותיו על בריותיו, ושלא יגרמו חטאתם לחסר טובותיו מהם.

והוא שאמרו ז"ל (בברכות דף ז, ב): א"ל: ישמעאל בני ברכני. אמר לפניו: יה"ר מלפניך, שיכבשו רחמיך את כעסך, ויגולו רחמיך על מדותך, ותכנס עם בניך לפניו מן השורה.

גם כותב רבינו בחי" בספרו כד הקמח (ברכה, א):

[...] **ואע"פ שהוא ית' מקור הברכה מצינו שהוא הפיץ בברכות נבראיו למען הצדיקים להגדיל ולהאדיר שכרם ותגמוליו לעוה"ב למען יהיה העוה"ז מתברך בשפע מזונות וריבוי הטובה, ועל כן באה מצות עשה בתורה לברך על המזון כדי שיתברכו מזונות העולם כדכתיב (דברים ח, ז) ואכלת ושבעת וברכת:**

וע"ד הפשט בענין הזה אין הברכות צורך הגבוה אלא צורך הדיוט כי כיון שהוא מקור הברכה וכל הברכות משתלשלות ממנו וכל הנמצאים המברכים אותו אין כל ברכותיהם כדי לו, כי הוא הנמצא הקדמון שהמציא הנמצאים כלם ואין מציאותם אלא ממציאותו והכל צריכין לו, ומציאותו תספיק בעצמה לא יצטרך לזולתו כלל וכאשר אבאר באות מ"ם מציאות בגורת הצור, ואם כולם יברכוהו כל היום ויספרו תהלותיו כל היום וכל הלילה לא יחשו מה יתרבה בכך ומה יתנו לו או מה מידם יקה, אין התועלת והריבוי כי אם אלינו כי מי שמברך על מה שנהנה הוא מעיד על ההשגחה שהוא ית' המציא מזון לשפלים כדי שיחיו ובזכותם התבואה מתברכת והפירות מתרביין, והנהנה ואינו מברך הנה הוא גוזל ממנו ההשגחה ומוסר הנהגת השפלים לכוכבים ומזלות [...]

ובדרך זה כותב האור גדליהו בפרשתינו:

"ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך" וכו', "השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך". כבר הבאנו מה שכתבו בספה"ק בשם הזו"ק שכל התורה כולה יש בה בחינות שמור וזכור, עשה ול"ת.

וי"ל שזו היא הכוונה בסדר הפסוקים, "ואכלת ושבעת וברכת", מצ"ע של ברכת המזון להודות לה' על האכילה והשביעה בהכרה שהכל מהשי"ת הזן ומפרנס לכל ומכין מזון לבריותיו, וזהו מה שכתוב בסיום הפרשה "וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל" (ח, יח)

וכתב האוה"ח הק' (בד"ה וזכרת) "פירוש שצריך לתת לבו על טובתו כי מה' היתה לו ודבר זה יעירנהו תמיד להכיר בוראו והשגחתו עליו", ובפסוק י"א "השמר לך פן צשכח את ה' אלקיך" וכו', ולהלן "פן תאכל ושבעת" וכו', "ובקרך וצאנך ירביון" וכו', "ורם ללבך ושכחת את ה' אלקיך" וכו', "ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", הרי האריך הכתוב בלשון ל"ת "השמר לך פן תשכח", ובאווה"ח הק' שם "ותחלת תחבולות יצר האדם היא להשכיחו דבר זה (כי מה' היתה לו) ודרך זה יכנס לאבדו, ואולי כי לזה נסמך מאמר שאח"ז (פסוק י"ט) "והי' אם שכוח תשכח וכו' והלכת אחרי אלוהים אחרים ועבדתם והשתחית להם", פי' אם שכוח דבר זה שה' הוא המטיב לך וכו' סופך שתשכח את ה' וסופך ללכת אחרי אלהים

אחרים וכו' הא למדת שזכירה זו גדר גדול לעבודת ה', ומחסרונה ידיחנו השטן ממדרגה למדרגה, ע"ש היטב בדבריו הק'.

וגם מובא בתורה אור (לז, ג):

תקנו חז"ל לברך ברכת המצוות לפני כל מצווה, כי ברוך מלשון המברך הגפן, שהוא מכופף ראש הזמורה לארץ ומשם צומח גפן אחר, והיינו בחינת השפעה והברכה מעולם עד עולם. לכן כתיב גבי יוסף "ויקראו לפניו אברך", לפי שהיה צדיק המקשר מעולם עד עולם. ועניין ברכה זו הוא כדי להיות גילוי "מלך העולם", היינו שיהיה גילוי מלכותו יתברך נראה לעיני כל העולם.

שנזכה להתכוון כראוי באמירת הברכות, שהוא ענין גדול כמו שהבאנו, מוידים על הטובות, מעידים על ההשגחה שהכל מהשי"ת ושיהיה גילוי מלכותו.

ב. שמחה

וכשאדם מברך ברכת המזון, צריך להיות מלא שמחה, כמו שמביא הספר פלא יועץ (ערך "שמחה"):

מה טוב ומה נעים שישמח ישראל בעושיו, ושמחה של מצוה, על כל מצווה ומצווה שעושה יגיל וישמח, יותר ויותר ממוצא שלל רב [...] ובפרט בשעת עבודת התפלה, צריך לשמוח שמחה רבה, וכן אמירת ברכת המזון, הפליגו בזוהר הקדוש בגודל החיוב לאמרו בשמחה ובטוב לבב, עד שאמרו, שראוי שיאכל וישתה דברים המשמחים את הלב, כדי שיברך ברכת המזון בשמחה.

ובענין השמחה, כתב התיבות שלום בפרשתינו:

ומר"ן אדמו"ר בעל בית אברהם זי"ע כתב (מכתב יח), והיה עקב תשמעון, אם תהיו בשמחה כי אין והיה אלא לשון שמחה, אפי' בעקב כי שחה לעפר נפשינו ובטננו עכ"ז תשמעון וכו'. ע"י מדת השמחה אפי' מתוך מצב שפל כ"כ בבחי' עקב, כי שחה לעפר נפשו דבקה לארץ בטננו, יכולים להחליץ מכל המצבים, אפי' הגרועים ביותר.

וכן אמר פעם והיה עקב תשמעון, ע"י שמחה הסוף יהיה שתשמעון את דבר ה'. והמשיך ואמר והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי וגו' שע"י כח השמחה זוכה לשמוע פעם אחת, ומוסיף והולך ושומע עוד, עד שמגיע לדרגת לעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם שזוהי המדרגה הגבוהה ביותר.

והיינו שבכח השמחה יכולים להגיע לכל המדרגות הגבוהות ביותר.

ובחי' זו ישנה בש"ק, וכדברי הספרי וביום שמחתכם אלו השבתות, היינו שבש"ק יש כח של שמחה עליונה המאירה באיש יהודי.

ואף שכל ימות השבוע הוא בבחי' העם ההולכים בחושך, אך בש"ק מתקיים בו ראו אור גדול באור ש"ק, וזה בכח השמחה שיש בש"ק המחדיר אור אלקות אפי' עד העקב ועי"ז מגיעים בש"ק לדרגת והיה עקב תשמעון.

ומרומז בוהיה עקב תשמעון, שהם אותיות שב"ת, שבשבת יכול לזכות לכך שכל עצמותיו תאמרנה ה' מי כמוך.

שהשמחה עליונה תאיר אותנו, וגילוי מלכותו יתברך נראה לעיני כל העולם ע"י בנין בית המקדש.

ותחזנה עינינו בשופך
לציון ברחמים.